

‘Ik dreigde aan mijn chaos ten onder te gaan’

TEKST **MARIJN VAN DER JAGT**

FOTOGRAFIE **DAAN BRAND**

Gerardjan Rijnders vond dat het niet kón, een regisseur met zoveel mislukte producties. Maar Carina Molier ontwikkelde zich van chaotische hippie tot geprezen regisseur. In haar nieuwe voorstelling brengt ze filosofen, wetenschappers en kunstenaars samen in een Big Brother-huis.

In de lege zaal van het Amsterdamse Compagnietheater is een Big Brother-huis verzezen. Een laag gebouwtje, opgetrokken uit losse panelen – de architectuur van een tijdelijke constructie. *Huis van de toekomst* heet de voorstelling van Toneelgroep Amsterdam die zich 's avonds in dit bouwsel afspeelt. Dan floepen alle monitoren aan die zich overal in en om het huis bevinden. Dan kan het publiek door de plastic ramen én op de beeldschermen zien hoe de bewoners zich terugtrekken of elkaar opzoeken. Hoe ze in bad gaan, een maaltijd bereiden of gaan slapen in het enorme, collectieve ‘multi-bed’. Maar het publiek kan ook zien hoe een camera-ploeg de bewoners op de huid zit. Hoe van hun levens televisie wordt gemaakt. Hoe ze gestuurd en gemanipuleerd worden door de producenten van het tv-programma dat hen bij elkaar bracht.

Het brein achter deze voorstelling is Carina Molier. Maker en bedenker van complexe, soms hallucinerende multimediaspektakels. Vermaard vanwege haar gewaagde experimenten met theater en live video. En nu voor de derde keer gastregisseur bij Toneelgroep Amsterdam, waar ze eerder de voorstellingen *Ruigoord I* en *Ruigoord II* maakte.

Een opvallende verschijning is ze. Felrode lippen, grote sieraden, rommelig haar dat ze geelblond verft of oranje. Ze kleedt zich net zo gelaagd als haar theater is, met onder haar lange vest een doorkijkje naar sexy ondergoed. Toen ze afstudeerde aan de regie-opleiding zat begeleider Gerardjan Rijnders er hoofdschuddend bij. Hij vond dat het eigenlijk niet kón, een regisseur met zoveel mislukte producties. Haar acteurs liepen namelijk steeds weg, omdat Molier niet duidelijk kon maken wat ze zocht. Ze was een dromer. Was via een vriendje het theater en de opleiding binnengerold. Daar blonk ze uit in fantaseren, kon niks met bestaande toneelstukken, maar de beelden in haar hoofd lieten zich niet in scènes vertalen.

Later kon ze alleen een voorstelling maken door zich samen met gelijkgestemden wekenlang terug te trekken op een camping of op een eiland. Door alles en iedereen op sleeptouw te nemen in een intuïtieve, chaotische zoektocht naar ‘iets magisch dat boven de scènes hangt’.

Nu werkt ze bij Toneelgroep Amsterdam met kopstukken als Halina Reijn en Frieda Pittoors, met Benjamin de Wit, Gunilla Verbeke én diezelfde Gerardjan Rijnders. Creëert ze razend complexe, theatrale bouwsels met videobeelden, spelscènes en de muziek van een deejay die ook nog eens ter plekke worden gemixt. In het *Huis van de toekomst* is een complete film verwerkt die vooraf met de acteurs werd gemaakt, en die strak geplande opnamen vereiste.

Ze heeft zichzelf uit de marge te voorschijn georganiseerd. Maar ze is trouw gebleven aan haar hippieachtige handschrift. Nog altijd zweept ze haar acteurs op in woeste improvisaties. En is haar snelgemonteerde mediatheater vreemd genoeg óók een ritueel samenzijn.

Verwacht in Moliers *Huis van de toekomst* geen verveelde types die de tijd doden met gebabbel. De bewoners zijn bewust bezig met het experiment waar ze in zitten. In dit Big Brother-huis wordt het ontwerp gemaakt voor een nieuwe samen-

leving.

‘Programma’s als *Big Brother* en *Expeditie Robinson* zijn geweldige laboratoria voor het bestuderen van de mens,’ zegt de regisseur een week voor de première in een café om de hoek van haar Amsterdamse etage. ‘Ik houd van dat voyeuristische. Je kunt mensen betrappen in hun meest kwetsbare houdingen en hun kleinste uitspraken. Veronica had een tijdje dat *Paradise Hotel*, met allemaal mooie jonge mensen in een hotel die elkaar moeten proberen weg te krijgen. Dat is echt de gruwel van de mensheid: iedereen zit daar opgesloten in zijn eigen paranoia, haat en achterdocht. Die kleinheid van de mens, daar ben ik wel in geïnteresseerd. Maar wat ik bij die programma’s mis, is de analyse, de reflectie op het tentoongestelde gedrag. Het zou aardig zijn als we er ook nog wat van zouden opsteken. Het schijnt dat reality-programma’s overal ter wereld een grote invloed hebben op de omgangsvormen tussen mensen. Waarom zou je dan zo’n programma niet maken met mensen die écht iets in ons wakker kunnen roepen?’

De bewoners van het *Huis van de toekomst* zijn nou eens niet uitgekozen op hun ‘gewoon’ zijn. Het zijn allemaal denkers: filosofen, wetenschappers, kunstenaars. Zelfs de presentator van dit tv-programma is een uitzonderlijke figuur: hij is een Arabische soefi die zijn ideeën graag via de media naar voren brengt. Molier baseerde die figuren op bestaande mensen, zoals ze dat eigenlijk altijd doet. Godfried Bomans, Lou Reed, Patti Smith en popster Nico kregen al eens een hoofdrol

in haar 'theatral documentaires'. Deze keer kunnen we de contouren herkennen van de kunstenaars en wetenschappers die in een eerder project van Carina Molier uitgebreid werden geïnterviewd. In Gus Coleman, een van de woestere bewoners van het Huis van de toekomst, zien we bijvoorbeeld beeldend kunstenaar Joep van Lieshout terug met zijn controversiële ideeën over autonome kunstenaarskolonies.

Molier: 'Een jaar of drie geleden, nadat ik een aantal grote multimediale spektakels had gemaakt, had ik even genoeg van theater. Toen heb ik onder de titel *Hotel 2012* een serie persoonlijke interviews gemaakt over de toekomst van de wereld. Kunstenaars, filosofen en wetenschappers werden uitgenodigd in een hotelkamer, waar ze in bad konden gaan of op bed konden liggen terwijl ze door twee gastvrouwen, cabaretduo De Bloeiende Maagden, werden ondervraagd. De gesprekken werden ter plekke gefilmd en waren voor het publiek alleen via monitoren in de hotellobby te volgen.

De geïnterviewden waren geselecteerd op hun eigen visie op het leven en op de samenleving. Joep van Lieshout vertelde over de autonome vrijstaat die hij heeft gesticht. Gerardjan Rijnders kwam praten over de snarentheorie waar hij veel van af weet. Filosoof Henk Oosterling sprak over de toekomst van de mens in de technologische samenleving.

Toen ik naar die mensen keek en luisterde, leek het me ineens mooi om al die tegengestelde levensvisies bij elkaar te brengen. Misschien ook als antwoord op een tijd waarin de hele wereld elkaar wel lijkt te bevechten. In wezen gaan hun theorieën namelijk over dezelfde kwestie: zijn we als mensen nou alleen, of zijn we samen? Zijn we gevangen in onze eigen projecties, of maken we deel uit van één groot organisme?

Uiteindelijk miste ik in die interviews toch het drama. Het mooie van een theatervoorstelling is dat je via conflicten een spanningsboog kunt opbouwen. Dat je de spelers en het publiek over pieken en dalen kunt opzweepen naar een transformatie of een loutering.'

Hoe vernieuwend haar multimediatheater ook is, het gaat altijd over figuren die flink met elkaar overhoop liggen. Verliefdheid, jaloezie, gemanipuleer, complotten en geheimen – ook de 'denkers' in het *Huis van de toekomst* blijken er niet aan te ontkomen. En niet alleen omdat de tv-producenten de vuurtjes tussen de bewoners lekker opstoken. Van de kunstenaars en filosofen uit haar eigen interviewproject heeft Molier dramatische personen gemaakt, die zichzelf behoorlijk in de weg zitten bij hun 'ontwerp voor een nieuwe samenleving'. 'Uiteindelijk is ook de grootste wetenschapper het product van zijn eigen kleine leven-

te. Elke verkondigde theorie, elke blikrichting is óók verbonden aan een mens met een persoonlijke geschiedenis. We zien de dingen niet zoals ze zijn, we zien de dingen zoals wij zijn.

Bij het luisteren naar die interviews raakte ik niet alleen geboeid door wat die kunstenaars en wetenschappers vertelden, maar ook door hun persoonlijkheden. Ik wilde niet alleen hun visies laten botsen, maar ook hun eigenschappen en onhebbelijkheden. Het is leuk om te fantaseren over de extreme tegenstellingen die je voelt tussen mensen.'

Met een hoop mooie theorieën heb je nog geen ideale samenleving, toont Molier in haar *Huis van de toekomst*. Zo speelt Halina Reijn een mediadeskundige die gebaseerd is op Maja Kuzmanovic. Zij houdt zich in het echte leven bezig met de betekenis van de computer en de nieuwste communicatietechnologieën voor het menselijk lichaam. De Anna Tabaknikova van Halina Reijn onderwerpt medebewoners van het Big Brother-huis aan allerlei onderzoeken. Maar is meer bezig om ze te bestuderen dan om met ze te communiceren. De Joep van Lieshout-achtige kunstenaar vindt dat er bij een autonome samenleving ook wapens horen. Er zijn schietincidenten. Er sterft een filosoof onder geheimzinnige omstandigheden. En dan rijst de vraag of iemand zijn dood heeft zien aankomen. En of de mensen in het huis zich eigenlijk wel met elkaar hebben beziggehouden.

Molier: 'Hoe meer mensen opgaan in hun specifieke visie op de dingen, hoe moeilijker het wordt om waar te nemen wat er echt om hen heen gebeurt. Dat interesseert me: de wisselwerking tussen de vernauwing en de verruiming van ons bewustzijn. Ik kan deze voorstelling alleen maken als ik me er volledig op stort. Die vernauwing heb je soms nodig om verder te komen. Maar als je in zo'n tunnel zit, ben je niet in staat om de andere kant van de dingen te zien. Mijn vader is nu bijvoorbeeld ziek, voor hem kan ik nauwelijks tijd maken.

De Deense natuurkundige Niels Bohr heeft ooit gesteld dat alle grote waarheden een tegenwoordigheid hebben die net zo waar is. Als mensen naar zo'n inzicht zouden gaan leven, dan zouden ze veel meer adem hebben. Maar we bijten ons meestal vast in onze eigen visie, en dat is niet alleen frustrerend voor onszelf, maar ook voor de communicatie met anderen.'

Fascinerend aan Moliers voorstellingen is dat er zoveel tegelijk gebeurt. Je komt ogen tekort om alles te volgen wat er op de speelvlak én op monitoren gebeurt. Soms laat Molier het publiek zelfs door een beeldscherm heen kijken naar scènes tussen acteurs, zodat je hen tegelijk live én gefilmd bekijkt. Bij *Ruigoord II* bevonden de spelers zich in een huis van twee etages, waar het publiek helemaal omheen kon lo-

pen. Wat er in de kamers gebeurde, werd ook op de wanden geprojecteerd. In die voorkeur voor gelijktijdige gebeurtenissen, is Molier echt een kind van het montage-theater van Gerardjan Rijnders. Die duikt trouwens opvallend vaak in haar voorstellingen op. In haar beide *Ruigoord*-voorstellingen vervulde hij de hoofdrol: een manipulatieve goeroe. En in het *Huis van de toekomst* speelt Rijnders een klein rolletje als gewiekste tv-producent die graag de boel aanstuurt maar zelf niet in beeld wil.

'De werkelijkheid is altijd dieper en complexer dan wat ik met alleen een toneelscène kan vertellen,' zegt Molier over haar veelvuldige gebruik van video. 'De belangrijkste reden dat ik camera's en monitoren op het toneel zet, is omdat ik een gebeurtenis dan vanuit meerdere perspectieven kan laten zien. Een van de acteurs van het *Huis van de toekomst* vond dat wij met ons *format* van een Big Brother-huis vol denkers naar John de Mol moesten stappen. Ik ben ook wel eens in gesprek geweest met een commerciële omroep om een programma te ontwikkelen. Maar theater is nou juist zo geschikt om de áchterkant van het mediagebeuren te laten zien. Om te tonen hoe mensen een masker opzetten als ze voor een camera verschijnen, en hoe ze dat masker ook weer laten vallen. Ik laat zien hoe een acteur stiekem in een hoekje zit te huilen en zich dan gauw bij elkaar raapt als de cameraploeg binnenvalt. Theater blijft een plek waar mensen samenkomen om iets te vieren, om de avond te markeren door een gezamenlijke ervaring. Er zijn avonden die zo'n collectieve energie genereren dat je denkt: en nu gaat het dak boven ons allen open. Bij film en televisie gebeurt dat niet zo snel, die bieden een veel individuelere ervaring. In de popcultuur wel, daarom werk ik in mijn voorstellingen ook met een live deejay: Henk Bakker, die met zijn composities de gebeurtenissen voortstuwt, en die bepalend is voor de opbouw van een avond.'

Massamedia worden vaak afgeschilderd als oppervlakkig en vervreemdend. Maar zoals Molier ze toont en gebruikt, gaan ze hand in hand met rituelen en oerdriften. 'Het is niet voor niets dat mensen zoveel tijd doorbrengen voor de televisie en achter de computer. Ik zie die media als stenen in een rivier, de diepe menselijke behoeften stromen daar toch altijd weer langs en overheen. De behoefte om je gedachten te delen met anderen kan dankzij het internet wereldwijd worden uitgeleefd. De goeroe die Gerardjan Rijnders speelde in mijn voorstelling *Ruigoord II* wilde zijn moeder live op internet laten sterven. De inspiratiebron daarvoor was drugsgoeroe Timothy Leary die van zijn dood een internetgebeurtenis wilde maken. Dat kun je morbide vinden, maar het paste bij zo'n rituele man. Hij wilde de dood net zo openlijk vieren als een

geboorte. De behoefte aan kicks die veel massamedia geven, zit bij de mensen ingebakken. Die kick kan ook een onstuimige relatie zijn, of een heftige emotie als verliefdheid of angst. Grote emoties geven je het gevoel dat je leeft, maar vormen ook een geestvernauwende ervaring.

Henk Oosterling zei tijdens zijn interview in *Hotel 2012*: "In de wereld waarin we nu leven, wordt de ruimte tussen denken en doen steeds kleiner." Als er vroeger een ongeluk gebeurde, dan was pas een halfuur later de pers ter plaatse. Door de massamedia is die tussentijd verdwenen. Als er nu een ongeluk gebeurt, is het al geregistreerd voordat de ambulance er is. Die snelle registratie geeft ook een soort kick. Het is een machtig gevoel om overal direct getuige van te zijn. Maar het verkleint de ruimte om over de gebeurtenis na te denken, en dat resulteert uiteindelijk in ademnood. In mijn voorstellingen probeer het denken en het doen evenveel ruimte te geven. Ik zoek naar een oervuur van waaruit de dingen bij de mens ontstaan. Er zijn altijd grote emoties en gebeurtenissen die de acteurs opslokken. En de cameraploegen hitsen de hele boel ook nog eens op. Maar ik probeer toch via het oog van de camera, via de montage en ook via het geluid een laag van reflectie over de gebeurtenissen te leggen, zodat het publiek ziet dat er méér aan de hand is dan ruzies en conflicten.'

De afgelopen jaren volgde Molier een 'coachingstraject' bij het Theater Instituut, om vooral vrouwelijke kunstenaars te leren bedrijfsmatiger te werk te gaan. Ze leerde er om structuur aan te brengen in haar creatieve chaos, vertelt ze. 'Ik was gewend om totaal intuïtief te werk te gaan. Maar dat je de kracht van het intuïtieve wil uitbuiten, is één ding. Je werk goed organiseren is iets anders. Ik dreigde aan mijn chaos ten onder te gaan. Dat was óók de reden dat ik een tijdje geen grote theaterprojecten heb gemaakt.

Een coach uit het bedrijfsleven heeft me geleerd om een plan te maken, om vooruit te denken. Om tijdig opvang te regelen voor mijn dochter, zodat ik al mijn aandacht op het werk kan richten, en aan het eind van de dag weer op mijn dochter. Om het werken als een proces te beschouwen dat je kunt overzien. Die coach maakte me duidelijk hoe de kunstsector is achtergebleven bij de rest van de maatschappij. Alles wordt sneller, effectiever en georganiseerder. De tijd dat je met behulp van een uitkering al je creatieve gedachten de wereld instuurde, is voorbij.

Ik fiets tussen die twee uitersten heen en weer. Ik zoek bewust bestaande instituten als Toneelgroep Amsterdam om mijn voorstellingen te co-produceren. Maar bij de filmopnamen voor *Huis van de toekomst* hebben we ons niet voor niets teruggetrokken op een af-

gelegen terrein buiten de stad. Daar konden we met zijn allen een anarchistische sfeer creëren waarin grotere of ruimere dingen kunnen ontstaan. Ik heb die vrijheid nodig.

Ik ben ook heel blij dat ik een eigen plek heb gekregen in Ruigoord. Ik leerde het kunstenaarsdorp kennen toen ik werkte aan mijn voorstelling over drugs, en schrijver Gerben Hellinga interviewde over zijn boek *Mijn leven als mysticus*. Toen Ruigoord een culturele vrijhaven werd, zijn er ateliers gemaakt van de woonhuizen en in een daarvan zit ik. Je ziet in het kunstenaarsdorp duidelijk de dilemma's van deze tijd weerspiegeld. In hoeverre organiseer je de dingen, en in hoeverre bewaak je de vrijhaven. De vraag is hoe je kunt meegroeien met de rest van de wereld zonder je eigen innerlijke kracht te verliezen.'

LN
'Huis van de toekomst' van Carina Molier is vanaf 9 maart te zien in het Compagnietheater, Amsterdam. www.toneelgroepamsterdam.nl

Carina Molier: 'Big Brother en *Expeditie Robinson* zijn geweldige laboratoria voor het bestuderen van de mens'